

*Никола Лакић**

БЕЗБЕДНОСНЕ ПРЕТЊЕ И ИЗАЗОВИ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА: ХЕУРИСТИЧКА УЛОГА НООСФЕРЕ У СХВАТАЊУ САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак

Климатске промене се због безбедносних импликација намећу као кључна тема међународних односа у 21. веку. Реалност климатских промена настала је антропогеном емисијом штетних гасова у атмосфери. Неублажене климатске промене преко 2 степена Целзијуса изнад преиндустријског нивоа водиће ка нестабилним безбедносним ситуацијама. За достизање безбедности од претњи климатских промена нужна је адекватна концептуализација. У раду ћемо покушати да испитамо зашто садашња концептуализација безбедности не одговара реалности претњи климатских промена. Концептуална претпоставка раста економске снаге као темеља безбедности која се унапређује јачањем енергетске безбедности кроз увећање глобалног приступа енергентима који емитују штетне гасове управо доприноси непрекидном мењању састава глобалне атмосфере. Концептуализација безбедности као очување „начина живота“ или модерне политичке економије очигледно не омогућава достижање безбедности од претњи климатских промена и тиме не одговара реалности. Хеуристичку улогу у схватању савремене безбедности има парадигма ноосфера. Она наглашава да када духовне вредности и схватања човечанства постоје у хармонији са животном средином, настаће главни критеријум националног и личног богатства (сигурност). Ноосфера

* Докторанд на Факултету политичких наука, Међународне и европске студије

указује да је претпоставка угљеничко-индустријске демократије као основе глобалне безбедности погрешна премиса на којој се гради савремени безбедносни поредак. Животна средина је најважнија компонента савремене безбедности. Ноосфера је важна за савремено схватање безбедности јер утврђује да је начин за достизање безбедности одрицање технолошког императива експлоатације природних ресурса и трансформација економије засноване на фосилним горивима.

Кључне речи: климатске промене, безбедност, концепти, ноосфера, економија, животна средина, биосфера, фосилна горива, Антропоцен.

Еволуција људског когнитивног оквира и развој инструментално-техничке рационалности покренули су индустријске револуције и створили механизацију живота доводећи напослетку до грубог мењања физичког и хемијског изгледа биосфере. Антропогено изазване климатске промене постале су претња по међународну безбедност. Стога, у међузависном свету, безбедност више не представља само одсуство рата, она све више зависи од фактора као што је животна средина.

У раду ћемо покушати да испитамо зашто садашња концептуализација безбедности не одговара реалности претњи и изазова климатских промена. Пошто концепти попут безбедности имају своју структуру значења која представља временски контекст у којем се употребљава (*histoire de la longue durée*; Fernand Braudel), безбедност је увек под концептуалним утицајем оних епохалних догађаја којих неретко има са снагом да мењају структуру међународних односа.¹⁾ До сада се процес реконцептуализације безбедности и редефинисања безбедносних интереса догађао једино у периоду растакања хладноратовског поретка 1989-1995. и након 11. септембра 2001. године (Der Derian). Ипак, глобалну промену животне средине која „угрожава” опстанак човечанства не прати одговарајућа концептуализација националне безбедности. Задржава се у основи концептуализација безбедности која претпостав-

1) Hans Gunter Brauch, “Introduction: Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century”, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century* (edited: Hans Gunter Brauch, Ursula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pal Dunay, Navnita Chadha Behera, Bechir Chorou, Patricia Kameri-Mbote, P.H. Liotta), Springer, Berlin, Heidelberg, 2008, стр. 30.

вља очување начина живота или модерне политичке економије као „кључне вредности” (*core value*) или „највише вредности” (*highest value*) коју теба заштитити. Претња климатских промена се управо односи на делове природног циклуса који су оштећени привредним активностима повезаним са прекомерним коришћењем необновљивих фосилних горива. Материјални економски интерес за економијом фосилних горива очигледно превладава рационално сагледавање национално-безбедносних импликација климатских промена.²⁾

Сајмон Далби (Simon Dalby) је развио корисно становиште да је модерна „угљеничка економија” као референтни објекат безбедности (треба штитити) парадоксално претња самој (глобалној) безбедности. Безбедност треба концептуално другачије одредити да би се управљало претњама климатских промена пошто је у данашњим условима климатска политика заправо превентивна безбедносна политика.³⁾ Из безбедносне перспективе, смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште означава меру ублажавања безбедносних претњи и управљања ризицима.

Први део рада се бави описивањем дестабилизацијских ефеката климатских промена на друштва и државе. Изнесена је процена безбедносног утицаја климатских промена на „витално језгро живота”. Други део рада испитује зашто концептуализација безбедности никако не одговара реалности претњи климатских промена. Хеуристичку улогу у схватању безбедности има парадигма ноосфера имплицирајући већу конвергенцију и хармонију међу човечанством, истискањем материјалистичко-утилитарне основе живота чиме се превазилази концептуална западноцентрична хегемонија дискурса и институција која свеукупно генерише климатске претње. Кључна је за разумевање савремене концептуализације безбедности јер утврђује да је начин за достизање безбедности одрицање технолошког императива експлоатације природних ресурса и трансформација економије засноване на фосилним горивима.

2) Matt McDonald, “Climate Security and economic security: The limits to climate change action in Australia?”, *International Politics*, advance online publication 20 March, doi: 10.1057/palgrave.jors.2602476./2014, стр. 1-18.

3) German Advisory Council on Global Change, *Climate Change as a Security Risk*, Earthscan, London and Sterling, 2008, стр. 169.

1. КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И МЕЂУНАРОДНА БЕЗБЕДНОСТ

Просечна температура на Земљи могла би да порасте од 4 до 6 степени Целзијуса до краја овог века. Анализе засноване на палео подацима указују да би такав пораст температуре створио ризик убрзане разорне климатске промене која би планету учинила непогодним местом за живот.⁴⁾ Неублажене климатске промене преко 2 степена Целзијуса изнад преиндустријског нивоа водиће ка безбедносним сценаријима без преседана.⁵⁾ У многим деловима света утицај климатских промена на социо-еколошки систем доживеће се кроз промене услова температуре, нивоа мора и падавина, што ће напослетку додатно појачати интензитет и фреквентност поплава, суша, дезертификације, ерозије обала, олуја, пожара, земљотреса и епидемија.⁶⁾ Климатске промене је могуће сагледати као макро-покретач многих промена у животној средини и следствено као ризик за безбедност и живот популације.

Безбедносне импликације климатских промена у досадашњем академском простору артикулисане су у два различита дискурса са својственим наративима о вези животне средине и безбедности. Наративи су уједно детерминисали колико су широко или уско дефинисане кључне идеје у вези са климатским променама и безбедношћу.⁷⁾ Ужи поглед донекле повезује традиционалну реалистичку теорију међународних односа са животном средином где је главна усредсређеност на могућност да због еколошке деградације изазване климатским променама групе унутар државе или државе између себе уђу у оружани сукоб. Парадигматичан приказ такве архитектуре мисли јесте *Хомер-Диксонова хипотеза* која претпоставља да ће опадање квантитета и квалитета ресурса и рапидан

-
- 4) Andrew Higham, "Creating a Climate of Security: The Latest Science and Acceptable Risk" in edition: *Climate Change and Energy Insecurity: The Challenge for Peace, Security and Development* (edited: Felix Dodds, Andrew Higham and Richard Sherman), Earthscan, London, 2009, стр. 61.
 - 5) „Климатске промене и међународна безбедност-документ Високог представника и Европске комисије за Европски савет“, у: *Климатске промене: студије и анализе*, Европски покрет Србија, 2010, стр. 93.
 - 6) Jon Barnett and Neil Adger, "Climate change, human security and violent conflict", *Political Geography*, vol. 26/2007, стр. 640.
 - 7) Nicole Detraz and Michele M. Betsill, "Climate Change and Environmental Security: For Whom the Discourse shifts", *International Studies Perspectives*, vol. 10/2009, стр. 305.

раст популације у интеракцији са другим факторима бити основни покретачи повећања безбедносних ризика у будућности.⁸⁾

Ричард Улман (Richard Ullman) је први озбиљно узео у разматрање могућност да промене у животној средини могу да буду каузални елемент у погоршавању односа између влада.⁹⁾ Проширивање безбедности од уског хладноратовског милитаристичког погледа на свет учинио је и Норман Мајерс (Norman Myers) у чланку *The Environmental Dimension to Security Issues*, истакавши да ће проблеми климатских промена, несташице воде и недостатка хране вероватно изазвати сукобе у будућности.¹⁰⁾ Потенцијалну будућу опасност за безбедност истакао је и Роберт Каплан у тексту *Coming Anarchy* из 1994. године, прокламујући животну средину питањем националне безбедности 21. века. Еколошка деградација у критичким регионима би могла да изазове, према Каплану, масовне миграције које ће заузврат подстаћи групне конфликте из којих ће сви остали изазови еманирати.¹¹⁾ На мапи света државе субсахарске Африке и југоисточне Азије већ су одређене као потенцијално најугроженије области где би релативна промена климе могла да погорша метеоролошке догађаје, приступ храни и води, рашири болести и интензивира људске миграције.¹²⁾ У таквим државама са структуром слабог управљања, високом стопом незапослености младих и лошим економским учинком, предвиђа се да ће негативни ефекти климатских промена довести до несташица ресурса и заузврат до нижег привредног раста који ће подићи ризик политичке нестабилности.¹³⁾ Непредвидљивост климатских промена далеко највише осећају као претњу мале острвске државе губитком територија. Антиципира се да ће дестабилизациони ефекти на друштва у климатско кризне области почети средином 21. века као локалне и националне кризе и на крају ће имати утицај на међународни систем. Шта више, према овом приступу, саме климатске промене доприносе порасту терористичких ентитета попут Исламске др-

8) Thomas F. Homer-Dixon, "On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict", *International Security*, vol. 16, no. 2/1991, стр. 79.

9) Richard H. Ullman, "Redefining Security", *International Security*, vol. 8/1983, стр. 129-153.

10) Jon Barnett, "Еколошка сигурност", у зборнику: *Сувремене сигурносне студије* (приредио: Alan Collins), Политичка култура, Загреб, 2010, стр. 215.

11) Погледати у: Simon Dalby, "Environmental Change", in edition: *Security Studies: An Introduction* (edited: Paul D. Williams), Routledge, London and New York, 2008, стр. 262-263.

12) John Podesta and Peter Ogden, "The Security Implications of Climate Change", *The Washington Quarterly*, vol. 21/2007, стр. 116.

13) Christian Webersik, *Climate Change and Security*, Praeger, Santa Barbara, 2010, стр. 17.

жаве (ISIS). Климатске промена изазивајући суше у Сирији и Ираку које узрокују селидбе популације ка другим крајевима, утичу да млади постану подложнији за улазак у екстремистичке групе.¹⁴⁾ Исламска држава се због изнимних суша докопала мањих извора воде из чисто стратешких разлога да би увећала свој утицај међу угроженима и повећала тиме регрутни потенцијал.

Глобално загревање нарочито може да покрене: убрзану пролиферацију “слабих држава”, угрожавање глобалног економског развоја, изазивање конфликта између глобалног Севера и Југа, кршење основних људских права, подривање легитимитета у појединим државама и миграционе токове и кризе.¹⁵⁾ Пре свега, ефекти и динамика климатских промена неће се уздржати на јужној хемисфери, недуго ће затим суочити западну цивилизацију са новом безбедносном рањивошћу.¹⁶⁾

Климатске промене су пре свега мултипликатор претњи.¹⁷⁾ Дискурс другачијег погледа на претњу климатских промена уско је повезан са појмом “људске безбедности“ у смислу људ-

14) Исламска држава се због изнимних суша докопала мањих извора воде из чисто стратешких разлога да би увећала утицај и регрутни потенцијал. Погледати више у: Coral Davenport, “Pentagon Signals Security Risks of Climate Change”, *The New York Times*, 13 October 2014.

15) German Advisory Council on Global Change, *Climate Change as a Security Risk*, оп.цит., стр. 169.

16) Columba Peoples and Nick Vaughan-Williams, *Critical Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York, 2010, стр. 93-95. Методолошки гледано, овако строго изнесено становиште о могућој подели између Севера и Југа заслужује да трпи критику. Приступ због свог детерминизма не препознаје и важност интервенишућих варијабли попут историјских и структурних узрока као што су политика, економија, историја, колонијализам и глобализација. Опсег економских, политичких и културних процеса који структурирају материјални и институционални облик моћи су једнако важни каузални елемент конфликта као и климатске промене. Изградња овакве редукционистичке позиције, без значајне емпиријске подлоге, може само да попуњава настали експланаторни јаз услед вођења ратова и после опадање сукоба дуж идеолошких линија на крају Хладног рата. Укратко, безбедносно уопштавање геополитичке поделе између оних на Глобалном југу који су у директној опасности од еколошких проблема и просперитетне популације на Глобалном северу, неопходно је превладати наглашавањем да не постоји емпиријска узрочна веза између фактора климатских промена и оружаних сукоба у окружењу где већ постоје фактори високог ризика за генерисање насиља. Погледати више у: Christian Webersik, *Climate Change and Security*, оп.цит., стр. 12-13; Jon Barnett, Richard A. Matthew and Karen O'Brien, “Global Environmental Change and Human Security“, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century*, оп.цит., стр. 357; Nils Peter Gleditsch and Ole Magnus Theisen, “Resources, the environment and conflict“, in edition: *The Routledge Handbook of Security Studies* (edited: Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer), Routledge, London and New York, 2010, стр. 221; Simon Dalby, “Environmental Change“, оп.цит., стр. 261; Takode у: Jon Barnett and Neil Adger, “Climate change, human security and violent conflict“, оп.цит., стр. 644.

17) Ibidem.

ске рањивости на глобалне промене где се заштита људског благостања истиче као кључни интерес пошто се утицај климатских промена шири у виталним областима животне средине (вода, храна, пољопривредно земљиште, итд.).¹⁸⁾ Еколошке штете изазване климатским променама претња су виталном језгру живота посредно преко изазваних поремећаја у сектору пољопривреде, или директно преко здравствених последица изложености популације ултраљубичастим зрацима или ширењем болести.¹⁹⁾ Термин витално језгро живота указује на основну групу функција које се односе на опстанак, живот и достојанство појединаца.²⁰⁾ Климатске промене угрожавају популацију која егзистенцијално највише зависи од осетљивије форме природног капитала (око 40% светске популације), а не толико од економске или социјалне форме капитала, умањујући тиме способност заједница да управљају над својим потребама, правима и вредностима.²¹⁾ Влажније зиме и кишна лета и знатно више температуре као и поплаве потпуно угрожавају производњу хране и велики број агрокултура.

Нормативно редефинисање климатских промена питањем људске безбедности отвара простор за рефлексивну критику модернизације, развоја и квалитета живота који су проузроковали климатску кризу.²²⁾ Међутим, садашња концептуализација безбедности не уочава природу претње климатских промена. У следећем делу рада одговориће се да је за достизање савремене безбедности нужна адекватнија концептуализација. У сразмери са претњом климатских промена по глобални екосистем, логично долази потреба за преобликовањем безбедности чиниоцем заштите животне средине као предуслова за безбедност нација у 21. веку.

18) Nicole Detraz and Michele M. Betsill, "Climate Change and Environmental Security: For Whom the Discourses Shifts", оп. цит., стр. 314.

19) Simon Dalby, "Environmental Change", оп. цит., стр. 271.

20) Sabina Alkire, *A conceptual framework for human security*, CRISE Working Paper 2, Queen Elizabeth House, University of Oxford, 2003, стр. 24.

21) Jon Barnett and Neil Adger, "Climate change, human security and violent conflict", оп. цит., стр. 640-641.

22) Karen O'Brien, Asuncion Lera St. Clair and Berit Kristoffersen, "The framing of climate change: why it matters", in edition: *Climate Change, Ethics and Human Security* (edited: Karen O'Brien, Asuncion Lera St. Clair and Berit Kristoffersen), Cambridge University Press, Cambridge, 2010, стр. 13.

2. ЕКОЛОШКА ОГРАНИЧЕЊА И БЕЗБЕДНОСТ: ХЕУРИСТИЧКА УЛОГА НООСФЕРЕ

Људска рањивост на глобалне климатске промене резултат је два проблематична развоја садашње цивилизације: експлозивни раст светске популације и карбонизоване привредне активности.²³⁾ Током протекла три века, људско становништво је десетоструко повећано на више од 6 милијарди и очекује се да ће достићи 10 милијарди у овом веку. Коришћење енергије је самим тим порасло 16-пута током двадесетог века.²⁴⁾ Око 70% антропогене емисије гасова са ефектом стаклене баште (CO₂, CH₄) емитује се сагоревањем фосилних ресурса (угаљ, природни гас и нафта) за производњу електричне енергије, снабдевање енергетских потреба индустрије и потребе транспорта.²⁵⁾ Пораст концентрације “гасова стаклене баште” – угљен-диоксида за 30% и метана за више од 100 % - достиже највиши ниво у односу на протекле миленијуме.²⁶⁾ Енергетски системи засновани на фосилним горивима и огромним емисијама гасова са ефектом стаклене баште ако наставе са снабдевањем енергије у уобичајном сценарију (*business as usual*) изазваће даље повећање глобалне температуре и довести до нарушавања гео-биохемијских циклуса и целокупне глобалне безбедности.²⁷⁾ Људско деловање зато у великој мери постаје геолошка и морфолошка сила која утицањем на функционисање система Земље ривализује силе природе.²⁸⁾ Земља излази из природног геолошког периода Холоцен и улази у нови геолошки период Антропоцен у којем антропогено деловање изражава такав квантитативан помак и деструктиван утицај са трансформативним биолошким и хемијским ефектима на животну средину, да је нужно размишљање о начинима за достизање безбедности.²⁹⁾ Основна

23) Jaap H. de Wilde, “Environmental Security Deconstructed“, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century*, оп. цит., стр. 598.

24) Paul J. Krutzen, “Geology of mankind”, *Nature*, vol. 415/3 January 2002, стр. 23.

25) Burton Richter, *Beyond Smoke And Mirrors: Climate Change and Energy in the 21st Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, стр. 50.

26) Paul J. Krutzen, “Geology of mankind”, оп. цит., стр. 23.

27) Rob Swart, “Security risks of global environmental changes”, *Global Environmental Change*, vol. 6, no. 3/1996, стр. 187-88.

28) Will Steffen, Paul J. Crutzen and John R. McNeill, “The Anthropocene: Are Humans Now Overwhelming the Great Forces of Nature?”, *Ambio*, vol. 36, no. 8/2007, стр. 614-621.

29) Will Steffen et al., “The Anthropocene: conceptual and historical perspectives”, *Philosophical Transactions of The Royal Society*, vol. 369/2011, стр. 843. Погледаги такође у: Maximilian Mayer and Peer Schouten, “Energy Security and Climate Security under Conditions of

логика безбедности животне средине треба да означава могућност популације да живи у складу са капацитетима носивости земље који зависе од броја становника, технологије и пре свега начина живота.³⁰⁾ Међутим, тешкоћа у размишљању о безбедности настаје у самом одређењу да је то један “суштински споран” (David Baldwin) и “двосмислен” (Arnold Wolfers) концепт, чији проблем не почиње са формулацијом и значењем концепта већ увек са политиком значења (Ken Booth).

Савремена концептуализација безбедности настала у западно-центричној онтолошко-епистемолошкој координати упорно подржава политички *status quo* подразумевајући под тим одржавање потрошачког начина живота као “усвојене вредности” са економским обрасцем производње зависне од фосилних горива.³¹⁾ Тако у Стратегији националне безбедности САД доминантна безбедносна парадигма претпоставља раст економске снаге као темеља националне безбедности која се унапређује јачањем енергетске безбедности кроз увећани глобални приступ поузданим и приступачним енергентима за потребе индустрије.³²⁾ Ехо овакве парадигме је подједнако снажан и у теоријским проматрањима где се национална безбедност чврсто држи као: “Очување начина живота...то обухвата и слободу од ерозије политичких, економских и друштвених вредности које су есенцијалне за квалитет живота”.³³⁾ Према поставци Берија Бузана (Barry Buzan) безбедност се управо заснива на свету где нације постају индустријске демократије.³⁴⁾ Иако је он као представник Копенхашке школе развио “проширивање безбедности” (*broadening of security*) утврђивањем и екологије као аналитичког сектора, његова теоријска поставка пре свега

the Anthropocene”, in edition: *Energy Security in the Era of Climate Change: The Asia-Pacific Experience* (edited: Luca Anceschi and Jonathan Symons), Palgrave MacMillan, London, 2011, стр. 14.

30) Barry Buzan, Ole Wæver and Jap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, London, 1998.

31) Simon Dalby, “Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse”, in edition: *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (edited: Keith Krause and Michael C. Williams), University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, стр. 16.

32) *National Security Strategy*, The White House, Washington, February 2015, стр. 3, 16.

33) Brian C. Schmidt, “The primacy of national security”, in edition: *Foreign Policy: theories, actors, cases* (edited: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne), Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 156.

34) Погледаги у: Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatshead Books, Brighton, 1983, стр. 133.

сугерише да модерна политичка економија заснована на индустријском развоју представља референтни објекат који треба заштитити. Управо ова концептуализација безбедности која претпоставља приступ фосилним ресурсима у циљу економског раста доприноси мењању састава глобалне атмосфере са свим могућим последицама климатских промена. Безбедност заснована на модернизацији и унапређењу садашњег облика економског раста очигледно води ка даљој деградацији животне средине.³⁵⁾ Штавише, ако безбедност животне средине представља сигурност људских заједница од поремећаја изазваних антропогеним климатским променама, онда одржавање начина живота заснованог на огромној употреби фосилних горива очигледно не доприноси безбедности у смислу заштите животне средине.³⁶⁾ Савремена безбедност схваћена као одржавање модерног поретка стоји надасве у супротности са реалношћу климатских промена.³⁷⁾

Ако се следи Болдвинов преформулисани концепт безбедности као “мала вероватноћа оштећења стечених вредности”³⁸⁾, јасно се открива тешкоћа у размишљању о достизању безбедности у сложеном контексту антропогених климатских промена. Адекватно обликовање безбедности започиње се Улмановим запажањем да не схватамо шта је безбедност док нам није забрањено да је изгубимо.³⁹⁾ Пошто су већ утврђене безбедносне импликације климатских промена, логични приоритет је тражење одговарајућег концептуалног оквира за достизање безбедности.

Најпре, секуритизацијом климатских промена претње више не долазе од “другог” (непријатеља), него од “нас” (људи) који смо створили претњу због прекомерне потрошње фосилних горива.⁴⁰⁾ “Дилема опстанка”, супротно игри добитака и губитака безбедносне дилеме између нација, нови је концепт који сада одражава насталу везу између безбедности/опстанка и биосфере.⁴¹⁾ Трајни оп-

35) Simon Dalby, “Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse”, оп. цит., стр. 17.

36) Ibidem, стр. 16.

37) Ibidem, стр. 18.

38) David A. Baldwin, “The concept of security”, *Review of International Studies*, vol. 23/1997, стр. 13.

39) Richard H. Ullman, “Redefining Security”, оп. цит., стр. 133.

40) Hans Gunter Brauch, “Conceptual Quartet: Security and its Linkages with Peace, Development, and Environment”, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century*, оп. цит., стр. 97.

41) Ibidem.

станак (*survivability*) изискује остваривање и достизање другачијих услова у времену када је човечанство постало тоталитет живота на земљи урушавајући биосферу. Стога, у Антропоцену је потребна једна глобална академско-политичка платформа/парадигма за обликовање безбедности у правцу одређивања (*specify*) човечанства/биосфере као “референтног објекта” безбедности и признавања растућег утицаја човечанства на обликовање природног окружења да би се могла постулирати превентивна безбедносна политика према новим претњама (остварити безбедност). Потребу за новом парадигмом у садашњем “ризичном друштву” евоцирао је и Раџендра Пачаури (Rajendra Kumar Pachauri), председавајући Међувладиног панела о климатским променама (IPCC), питањем да ли заправо “ментална сфера” може да се развија намерно до тачке у којој ће се будућа еволуција система Земље моћи “свесно управљати” ка стању динамичке одрживости-сигурности.⁴²⁾

Холистички оквир за преиспитивање интеракције социјалне и природне средине који може да заузме формативну улогу у савременом схватању безбедности јесте парадигма ноосфера. Заједничком научном сарадњом језуитски свештеник и филозоф Тејар де Шарден (Pierre Teilhard de Chardin) и совјетски геолог Владимир Вернадски (Vladimir I. Vernadsky) су још двадесетих година 20. века исковали парадигму ноосфера - “сфера ума/мисли“ да обележе све већу улогу људског фактора у обликовању будућности животне средине. Вернадски је тврдио да човечанство постаје снажна “телурна и геолошка сила” која еволуцији даје посебан геолошки значај.⁴³⁾ Еволуцију је конципирао тако да се састоји од “три главне фазе са одговарајућим слојевима: физичко формирање саме планете (геосфера), рођење живота (биосфера) и појава људске свести и само-рефлексивности (ноосфера)”.⁴⁴⁾ Три фазе су део нераздвојивог процеса планетарне еволуције која се непрестано наставља, пак, суштинско питање је њихов међуоднос и импликације који тај однос има на будућу безбедност друштва када је јасно да људска активност показује способност произвођења ри-

42) Julia Nordblad, “The Future of the Noosphere”, *Forum Interdisziplinare Begriffsgeschichte*, vol. 3, no. 2/2014, стр. 41.

43) Vladimir I. Vernadsky, “Scientific Thought as a Planetary Phenomenon”, in edition: *The Biosphere and Noosphere Reader: Global environment, society and change* (edited: Paul R. Samson and David Pitt), Routledge, London and New York, 1999, стр. 95.

44) Paul R. Samson and David Pitt, “Introduction: Sketching the Noosphere”, in edition: *The Biosphere and Noosphere Reader: Global environment, society and change*, оп. цит., стр. 2.

зика глобалних промена животне средине (климатске промене). Ноосфера је процес све сложенијег преплитања когнитивних домена у оквиру биосфере - развијање индивидуалних и колективних идеја, менталитета, аспирација и искуства - која самим довођењем човека до планетарног геолошког чиниоца нуди потенцијал у виду даљег развоја сфере према одрживом управљању, контроли и побољшања стања детриментално измењене животне средине.⁴⁵⁾ Заправо, ноосфера је функција виших закона еволуције представљајући виши ментални развој као сврху биолошке еволуције.⁴⁶⁾ Она је будућа појава квалитативног / димензионалног помака у садашњој техничкој цивилизацији ка вишој свести планете где човечанство преузима своју одговорност за улоге које врши у односу на целину живота.⁴⁷⁾ Сам појам ноосфере као менталне сфере указује на правац еволуције. Међутим то кретање ка ноосфери је сложен проблем због поремећаја и уништавања биосфере потрошњом не-обновљивих извора енергије.⁴⁸⁾

Вернадски је приметивши растући геолошки утицај човека на биосферу претпоставио да човечанство може (*mozhet*) и мора (*dolzhen*) радикално да реконструише домен управљања економских активности у поређењу са прошлошћу. Нова фаза људског друштва према Вернадском мора да се појави одбацивањем садашњег друштвено-економског поретка заснованог на загађујућим енергетским системима. Свеобухватно решење налази се у ментално-духовном подстицају, мењањем досадашњег развоја технологија и производних метода који загађују животну средину.⁴⁹⁾ Смисао је да не може да се реши данашњи проблем глобалног загревања без позивања на виши степен свести. Ноосфера сагледава човечанство као духовно-еколошко-социјалну категорију чија улога мора да буде свесно уређивање свих аспеката живота тако да буду гарант одрживости планете.⁵⁰⁾ Вернадски је установио да је у сваком научном

45) Paul R. Samson and David Pitt, "Introduction: Sketching the Noosphere", оп. цит., стр. 2-3.

46) Lyubov Gordina, "Noosphere Spiritual-Ecological Constitution for Mankind - Realization of the Scientific Concept of the Life Cosmogeneration", Noosphere Spiritual-Ecological World Assembly, www.newhumanity.org.ru.

47) Teilhard de Chardin, *Human Energy*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1969, p. 37.

48) Foundation for the Law of Time, "It's not a Biospheric Crisis, but a Noospheric Emergency: Envisioning The Regeneration of Planet Earth", Position Paper, Second Planetary Congress of Biospheric Rights, 22-26 September 2006.

49) Ибидем.

50) Lyubov Gordina, "Noosphere Spiritual-Ecological Constitution for Mankind - Realization of the Scientific Concept of the Life Cosmogeneration", оп. цит.

или друштвеном приступу као полазиште за развој мисли и знања нужно узимање у обзир нераскидиве геолошке веза живих организама са биосфером.⁵¹⁾

Први и једини стратешки нагласак неке националне-државе на ноосферу истакнут је 1996. године у Руској Федерацији председничким указом (*ukaz*) који разматра транзицију Русије ка одрживом развоју. Цитирајући Вернадског указ је нагласио да одрживи развој и потреба за безбедношћу као њеног деривата могу да постоје једино појавом ноосфере: „Када духовне вредности и схватања човечанства постоје у хармонији са животном средином, настаће главни критеријуми националног и личног богатства”.⁵²⁾ У нацрту Државне стратегије за одрживи развој Русије (*Zelenyi mir*) из 2002. године подвлачи се да је ноосфера завршни стадијум одрживог развоја у којој друштва без ризика утичу на животну средину (обновљива енергија) и ојачавају рационализацију људских потреба (ефикасност у коришћењу ресурса). Из докумената се уочава да је ноосфера симбиотички повезана са биосфером чији циљ треба да буде изградња друштва са мањим ризицима како би се успоставила и очувала стабилност.

Ноосфера тим оспоравањем анти-световности антропо-инструментализма и давањем интринсичне вредности животној средини „продужава човечанство“ (*extension of humanity*) у безбедносном смислу.⁵³⁾ Ноосфера поседује потенцијално хеуристичку улогу јер подстиче нове поставке и закључке и упућује на нову спознају која усмерава ка усаглашавању безбедности са претњом климатских промена. Стипулисањем одговора на проблем климатских промена ноосфера помаже у развоју новог смера у концептуализацији безбедности. Указивањем да је савремено искоришћавања природних ресурса ривализација природних сила са резултатом претњи климатских промена, ноосфера утврђује да је сам начин и поступак за достизање савремене безбедности одрицање технолошког императива експлоатације природних ресурса и трансформација економије засноване на фосилним горивима. Јасно показује да је претпоставка угљеничко-индустријске

51) Vladimir Vernadsky, “The Transition From the Biosphere To the Noosphere“- Excerpt from “Scientific Thought As a Planetary Phenomenon”, *21st Century*, 2012, str. 19.

52) Y: Jonathan Oldfield and D.J.B. Shaw, “V.I.Vernadsky and the noosphere concept: Russian understandings of society-nature interaction”, *Geoforum*, vol. 37/2006, стр. 145-147.

53) Audra Mitchell, “Only human? A wordly approach to security”, *Security Dialogue*, vol. 45/2014, str. 8-10.

демократије погрешна премиса на којој се гради савремени безбедносни поредак.⁵⁴⁾ Ноосфера врши помак од тренутне експлоативне перспективе биосфере као спољнег контекста човечанства ка признавању целовитог јединства између човека биосфере. Имплицира оснивање новог квалитета у биосфери у којој би колективни људски разум-социјални интелект започео да врши усклађивање нарушеног односа између људи и биосфере (помак од контроле/доминације ка партиципацији/ релацији). Јасно тиме баца светло на претпоставку да је заштита животне средине услов за очување системске основе живота, претпостављајући нужност њене свеprisутности у дефиницијском обликовању безбедности 21. века. Сменом парадигми у концептуализацији безбедности би се новом онтолошком и семантичком несамерљивошћу са тренутним материјалним интересом за економијом фосилног горива променили и сами ризични климатски услови нарушени антропогеним „угљеничним“ економским активностима. Јер са сменом парадигми заједно се са њима мења и сам свет, виде се нове и другачије ствари у другим релацијама и реагује се другачије.⁵⁵⁾ Пре свега, јер су још Маркс и Енгелс запазили да је историји целог досадашњег кретања друштва иманентно да се са животним односима људи, њиховим друштвеним бићем, стално мењају и представе, погледи и појмови, једном речју и њихова целокупна свест.⁵⁶⁾

*
* * *

Климатске промене су чинилац који доводи до последица угрожавања безбедности. Животна средина је кључна компонента савремене безбедности. Постојећа литература и безбедносне стратегије држава не развијају адекватну концептуализацију односа климатских промена и безбедности. Разумевање природе претњи климатских промена и утврђивање поступка за достизање сигурности су кључни аспекти савремене безбедности. Ефекти климатских промена намећу потребу за експлицитнијим фокусом на услове људског постојања који имплицирају потребу преиспитивања технолошких и индустријских промена које су уведене у

54) Simon Dalby, "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse", оп. цит., стр. 18.

55) Томас С. Кун, *Структура научних револуција*, Полит, Београд, 1974, стр. 166.

56) Погледи интерпретацију у: Karl Marx i Friedrich Engels, *Manifest komunističke partije i drugi programski spisi*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, стр. 39.

биосферу.⁵⁷⁾ Трансформисану биосферу досадашњим антропогеним деловањем могуће је увести у другачију фазу планетарне еволуције радикалним мењањем производње и коришћења енергије са емисијом гасова са ефектом стаклене баште. Достижање безбедности и задржавање економског нивоа раста мора да почива на ко-еволуцији сфере људског разума и биосфере уз принцип фундаменталне промене структуре глобалне „угљеничке” економије до 2050. године. Одрживо коришћење фосилних ресурса је витално за људску безбедност и политичку стабилност.

ЛИТЕРАТУРА

- Alkire Sabina, *A conceptual framework for human security*, CRISE Working Paper 2, Queen Elizabeth House, University of Oxford, 2003.
- Baldwin A. David, “The concept of security”, *Review of International Studies*, vol. 23/1997.
- Barnett Jon and Neil Adger, “Climate change, human security and violent conflict”, *Political Geography*, vol. 26/2007.
- Barnett Jon, Richard A. Matthew and Karen O’Brien, “Global Environmental Change and Human Security”, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century* (edited: Hans Gunter Brauch, Ursula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pal Dunay, Navnita Chadha Behera, Bechir Chorou, Patricia Kameri-Mbote, P.H. Liotta), Springer, Berlin, Heidelberg, 2008, стр. 355-363.
- Barnett, Jon, “Еколошка сигурност”, у зборнику: *Сувремене сигурносне студије* (приредио: Alan Collins), Политичка култура, Загреб, 2010, стр. 210-232.
- Brauch, Hans Gunter, “Introduction: Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21 st Century”, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century* (edited: Hans Gunter Brauch, Ursula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pal Dunay, Navnita Chadha Behera, Bechir Chorou, Patricia Kameri-Mbote, P.H. Liotta), Springer, Berlin, Heidelberg, 2008, стр. 27-43.
- Brauch, Hans Gunter, “Conceptual Quartet: Security and its Linkages with Peace, Development, and Environment” in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century* (edited: Hans Gunter Brauch, Ursula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pal Dunay, Navnita Chadha Behera, Bechir Chorou, Patricia Kameri-Mbote, P.H. Liotta), Springer, Berlin, Heidelberg, 2008, стр. 65-98.

57) Simon Dalby, “Environmental Change”, оп.цит., стр. 271.

- Buzan Barry, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatshead Books, Brighton, 1983.
- Buzan Barry, Ole Waever and Jap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, London, 1998.
- Chardin, Teilhard, *Human Energy*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1969.
- Davenport Coral, “Pentagon Signals Security Risks of Climate Change”, *The New York Times*, 13 October 2014.
- Dalby Simon, “Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse”, in edition: *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (edited: Keith Krause and Michael C. Williams), University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, стр. 3-33.
- Dalby Simon, “Environmental Change“, in edition: *Security Studies: An Introduction* (edited: Paul D. Williams), Routledge, London and New York, 2008, стр. 260-273.
- Detraz Nicole and Michele M. Betsill, “Climate Change and Environmental Security: For Whom the Discourses Shifts”, *International Studies Perspectives*, vol. 10/2009.
- De Wilde H. Jaap, “Environmental Security Deconstructed“, in edition: *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century* (edited: Hans Gunter Brauch, Ursula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pal Dunay, Navnita Chadha Behera, Bechir Chorou, Patricia Kameri-Mbote, P.H. Liotta), Springer, Berlin, Heidelberg, 2008, стр. 595-603.
- Foundation for the Law of Time, “It’s not a Biospheric Crisis, but a Noospheric Emergency: Envisioning The Regeneration of Planet Earth”, Position Paper, Second Planetary Congress of Biospheric Rights, 22-26 September 2006.
- German Advisory Council on Global Change, *Climate Change as a Security Risk*, Earthscan, London and Sterling, 2008.
- Gleditsch, Nils Peter and Ole Magnus Theisen, “Resources, the environment and conflict” in edition: *The Routledge Handbook of Security Studies* (edited: Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer), Routledge, London and New York, 2010, стр. 221-232.
- Gordina, Lyubova, “Noosphere Spiritual-Ecological Constitution for Mankind - Realization of the Scientific Concept of the Life Cosmogogenesis”, Noosphere Spiritual-Ecological World Assembly, www.newhumanity.org.ru.
- Higham Andrew, “Creating a Climate of Security: The Latest Science and Acceptable Risk“, in edition: *Climate Change and Energy Insecurity: The Challenge for Peace, Security and Development* (edited: Felix Dodds, Andrew Higham and Richard Sherman), Earthscan, London, 2009, стр. 61-70.
- Homer-Dixon F. Thomas, “On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict,” *International Security*, vol. 16, no. 2/1991.

- Климатске промене и међународна безбедност - документ Високог представника и Европске комисије за Европски савет, у зборнику: *Климатске промене: студије и анализе*, Европски покрет у Србији, 2010, стр. 93-105.
- Кун, С. Томас, *Структура научних револуција*, Нолит, Београд, 1974.
- Krutzen, J. Paul, "Geology of mankind", *Nature*, vol. 415/3 January 2002.
- Marx, Karl i Friedrich Engels, *Манифест комунистичке партије и други програмски списи*, Свјетлост, Сарајево, 1973.
- Mayer, Maximilian and Peer Schouten, "Energy Security and Climate Security under Conditions of the Anthropocene", in edition: *Energy Security in the Era of Climate Change: The Asia-Pacific Experience* (edited: Luca Anceschi and Jonathan Symons), Palgrave MacMillan, London, 2011, стр. 13-35.
- McDonald, Matt, "Climate Security and economic security: The limits to climate change action in Australia?", *International Politics*, advance online publication 20 March, doi: 10.1057/palgrave.jors.2602476/2014.
- Mitchell, Audra, "Only human? A wordly approach to security", *Security Dialogue*, vol. 45/ 2014.
- *National Security Strategy*, The White House, Washington, February 2015.
- Nordblad, Julia, "The Future of the Noosphere", *Forum Interdisziplinare Begriffsgeschichte*, vol. 3, no. 2/2014.
- O'Brien Karen, Asuncion Lera St. Clair and Berit Kristoffersen, "The framing of climate change: why it matters", in edition: *Climate Change, Ethics and Human Security* (edited: Karen O'Brien, Asuncion Lera St. Clair and Berit Kristoffersen), Cambridge University Press, Cambridge, 2010, стр. 3-22.
- Oldfield Jonathan and D.J.B. Shaw, "V.I.Vernadsky and the noosphere concept: Russian understandings of society-nature interaction", *Geoforum*, vol. 37/2006.
- Peoples Columba and Nick Vaugham-Williams, *Critical Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York, 2010.
- Podesta John and Peter Ogden, "The Security Implications of Climate Change", *The Washington Quarterly*, vol. 21/2007.
- Richter Burton, *Beyond Smoke And Mirrors: Climate Change and Energy in the 21st Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Samson, R. Paul and David Pitt, "Introduction: Sketching the Noosphere", in edition: *The Biosphere and Noosphere Reader: Global environment, society and change* (edited: Paul R. Samson and David Pitt), Routledge, London and New York, 1999, стр. 1-10.
- Schmidt, C. Brian, "The primacy of national security", in edition: *Foreign Policy: theories, actors, cases* (edited: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne), Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 155-171.

- Steffen, Will, Jacques Grinevald, Paul Crutzen and John McNeill, “The Anthropocene: conceptual and historical perspectives” , *Philosophical Transactions of The Royal Society*, vol. 369/2011.
- Steffen Will, Paul J. Crutzen and John R. McNeill, “The Anthropocene: Are Humans Now Overwhelming the Great Forces of Nature?,” *Ambio*, vol. 36, no. 8/2007.
- Stokes Kenneth, “Man and the Biosphere”, in edition: *The Biosphere and Noosphere Reader: Global environment, society and change* (edited: Paul R. Samson and David Pitt), Routledge, London and New York, 1999, стр. 46-49.
- Swart Rob, “Security risks of global environmental changes,” *Global Environmental Change*, vol. 6, no. 3/1996.
- Ullman, H. Richard, “Redefining Security”, *International Security*, vol. 8/1983.
- Vernadsky I. Vladimir, “Scientific Thought as a Planetary Phenomenon: The biosphere and the noosphere”, in edition: *The Biosphere and Noosphere Reader: Global environment, society and change* (edited: Paul R. Samson and David Pitt), Routledge, London and New York, 1999, стр. 94-101.
- Vernadsky, Vladimir, “The Transition From the Biosphere To the Noosphere“- Excerpt from “Scientific Thought As a Planetary Phenomenon”, *21st Century*, 2012, стр. 16-31.
- Webersik Christian, *Climate Change and Security*, Praeger, Santa Barbara, 2010.

Nikola Lakic

SECURITY THREATS AND CHALLENGES OF CLIMATE CHANGE: A HEURISTIC ROLE OF THE NOOSPHERE IN COMPREHENDING MODERN SECURITY

Resume

Climate change due to the security implications has become a key topic and growing concern in the 21st century. Challenge of climate change poses a great threat resulting from the anthropogenic emission of greenhouse gases into the atmosphere. Unmitigated climate change more than 2 degrees Celsius above pre-industrial levels would lead to an unstable security situation. In order to achieve security adequate conceptualization is vitally. This paper will be tried to examine why the modern conceptualization of security does not match the reality of the climate change

threats. Conceptual prerequisite of the growth of economic power as the basis of (national) security which consequently promotes the strengthening of energy security by increasing global access to fossil fuel just contributes to the continuous changing of the composition of the global atmosphere. The threat of climate change is just referring to the parts of a natural cycle that is damaged by economic activities related to the overuse of fossil fuels. Material interest for the economy of fossil fuels prevails rational consideration of the national-security implications of climate change. The conceptualization of security as the preservation of "lifestyle" or the modern political economy obviously does not allow reaching safety. Logocentrism by the time of the industrial and political-scientific revolutions have relativized ontological and axiological assumptions on which had rested harmony and unity of man and nature, and the new positivist view of the world (subject and object) made the split between man and nature consequentially facilitated dominance over nature leading to the final point of the unprecedented climate change. Heuristic role in the conceptualization of the security has paradigm noosphere. Paradigm points out that when spiritual values and beliefs of mankind exist in harmony with the environment this will be the main criteria of national and personal wealth (security). The underlying assumption is that the environment is a key component of modern security. It makes a shift from the current exploitation perspective of the biosphere as an external context of humanity to the recognition of comprehensive unity between man and biosphere. Noosphere primarily determines the way to achieve security by waiving of technological imperatives of exploitation of natural resources and the transformation of the economy based on fossil fuels. Clearly indicates that the Carbon-industrial democracy is dubious premise on which security should be built.

Key Words: climate change, security, concepts, noosphere, economy, environment, biosphere, fossil fuels, Anthropocene.